

дів аналітичного обліку запасів, удосконалення облікових реєстрів тощо. Тому ця тема є дуже важливою і може бути об'єктом подальших досліджень.

Список літератури

1. Бланк І.О. Управління активами / І.О. Бланк. – К.: Ніка-центр, 2000. – 720 с.
2. Егоров І.В. Управление товарными системами / І.В. Егоров. – М.: Маркетинг, 2001. – 643 с.
3. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства / А.А. Мазаракі. – К.: Хрещатик, 1999. – 800 с.
4. Шрайбфедер Дж. Управление запасами / Дж. Шрайбфедер. – М., 2006. – 302 с.

УДК 657.474:622.012.2

Корнєєва Т.І. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ВУГІЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті аргументовано доведено ефективність впровадження попроцесного методу обліку витрат на вугільних шахтах (з підземним способом видобутку). На цій підставі надано рекомендації щодо вдосконалення номенклатури обліку витрат у розрізі процесів виробництва.

Ключові слова: *попроцесний метод обліку витрат, вугільні шахти з підземним способом видобутку, процеси виробництва.*

Одним з найважливіших інструментів контролю за господарчою діяльністю вуглевидобувних підприємств є калькуляція собівартості, яка необхідна для визначення рівня ціни та виявлення якості роботи як вугільних шахт, так і їхніх центрів відповідальності. Саме калькуляція дозволяє зіставляти витрати і результати виробництва, здійснювати контроль за їхнім рівнем, виявляти шляхи зниження витрат на оплату праці і матеріальних ресурсів на видобуток вугілля, розробляти заходи з покращення якісних показників виробництва.

Протягом тривалого часу і до сьогодні витрати на вугільних шахтах виявляють та обліковують так званим «котловим» методом. Таким чином, виходять на загальну суму фактичних витрат без врахування асортименту і структури випущеної продукції, оскільки на цих підприємствах випускається однорідна продукція.

Застосування простого методу обліку витрат на вугільних шахтах не дозволяє надавати внутрішнім користувачам інформацію про витрати за кожним процесом виробництва у розрізі лав, штреків тощо. Отже, актуальність цього проблемного аспекту є очевидною та потребує подальшого наукового дослідження.

У радянські часи питанню застосування методу обліку витрат і калькулювання собівартості вугільної продукції займалися такі вчені-економісти: І.А. Єфремов, Ю.С. Ігумнов [1], В.В. Сопко, А.М. Патрик [2]. Вони зробили значний

вклад в удосконалення формування собівартості продукції, але в сучасних умовах ринкової економіки методика обліку витрат зазнала вагомих змін.

В.В. Сопко і О.І. Шатохіна [3] пропонують впроваджувати на вугільних шахтах нормативний метод як базовий. Проте в досліджуваній галузі за командно-адміністративної системи використовували декілька модифікацій нормативного методу обліку витрат, розроблених у різних об'єднаннях (Ростовський варіант, Воркутинський, Карагандинський та ін.). Існувало біля десяти різних розробок.

Це пояснюється тим, що в радянські часи держава регламентувала усе в господарчому житті та вимагала, щоб усі підприємства розраховували собівартість за єдиними правилами. Допускалися тільки ті відхилення від загальних правил, які були обумовлені галузевими особливостями. В умовах адміністративно-командної економіки такий підхід був виправданий, бо він надавав можливість контролювати витрати підприємства та встановлювати єдині для усієї країни фіксовані ціни.

Справедливо підкреслити, що на сьогодні у вугільній промисловості нормативна форма обліку застосовується обмежено. Це пояснюється значним обсягом необхідних облікових даних, складністю встановлення обґрунтованих норм, а головне, постійними змінами цінової політики в сучасних умовах комерціалізації.

Отже, недостатня теоретична і практична обробка та дискусійність напрямку дослідження обумовили мету статті.

Метою статті є вдосконалення формування собівартості вугільної продукції на вугільних шахтах (з підземним способом видобутку).

Не будемо зупиняти увагу на дослідженні існуючих методів обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, оскільки така класифікація була досліджена в попередній статті [4].

За результатами особисто проведеного дослідження на вугільних шахтах Донецької і Луганської областей зроблено висновок, що облік витрат побудований виходячи з простого (котлового або однопродуктового, однопередільного) методу. У вугільній промисловості за одиницю виміру обсягу виробництва і випуску продукції, а також за калькуляційну одиницю приймається фізична тонна вугілля.

На всіх особисто досліджених вугільних шахтах витрати на видобуток вугілля обліковується за економічними елементами в цілому по шахті. Розрахунок собівартості на основі котлового методу обліку витрат є найбільш простим: відношення накопиченої суми фактичних витрат за період до кількості видобутого вугілля за цей же період.

Доцільність застосування цього методу на практиці бухгалтери доводять за допомогою таких умов: виробництво однорідної (вугільної) продукції; простий характер виробництва; незначні витрати в незавершеному виробництві.

Вугільна промисловість насправді відповідає цим умовам, тому на багатьох вугільних шахтах склалося переконання, що в галузі доцільно застосовувати котловий метод обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. Витрати в незавершеному виробництві обліковуються в натуральних одиницях

маркшейдерським відділом, що дозволяє ігнорувати його наявність під час розрахунку собівартості продукції.

Вид продукції тільки один – вугілля. Однак процес його видобутку є складним та містить процеси виробництва, що належать до основного і допоміжного виробництва: очисні роботи; проведення підготовчих виробок; транспортування вугілля і породи під землею та на поверхні, враховуючи вивіз породи в зовнішні відвали; збагачення вугілля на індивідуальних фабриках, механізоване породовідбирання і сортування, відбирання породи із штабелів і навантаження вугілля у вагони (автотранспорт); складування вугілля; підйом та водовідлив центральний і дільничний; вентиляція і боротьба з вугільним пилом і газом (дегазація, зволоження вугілля у масиві); доставка і зберігання вибухових речовин; утримання і ремонт гірничих виробок і відкотних колій; обслуговування та ремонт загальношахтних механізмів і стаціонарних установок, засобів електропостачання та автоматизації, монтаж, демонтаж, налагодження і ревізії обладнання; утримання лампового господарства; утримання калориферних установок; технічний контроль за якістю вугілля; профілактика підземних пожеж, а також процеси допоміжного виробництва [5].

До допоміжного виробництва шахт відносять: парокотельні та компресорні установки; електростанції, електропідстанції, які потребують на балансі вугільної шахти; електромеханічні майстерні; промислове водопостачання; телефонні станції та інші служби, що обслуговують основне виробництво [5].

Групування витрат за технологічними стадіями необхідно:

- для ведення аналітичного обліку витрат за економічними елементами в розрізі процесів виробництва з метою своєчасного отримання інформації за зведенням керівництва різних рівнів управління;
- більш точного розрахунку собівартості вугільної продукції;
- аналізу і контролю витрат за кожним виробничим процесом;
- виявлення процесів, в яких є відхилення від прийнятої технології і норм витрат;
- виявлення економічної ефективності застосовуваної технології; найбільш раціональних систем розробок, способів видобутку вугілля (гідрозакладка, пневмозакладка), обсягу і співвідношення видобутого вугілля з різноманітною трудомісткістю;
- розрахунку економічної ефективності різних способів і схем організації виробництва.

Щоденне отримання інформації про витрати, як у розрізі економічних елементів, так і за процесами виробництва для вугільних шахт є необхідним. Першим кроком до складання калькуляції продукції за процесами виробництва в розрізі економічних елементів на вугільній шахті є присвоєння шифрів для процесів виробництва, що подано в таблиці 1.

Вважаємо раціональним застосування десятизначних шифрів (кодів):

- перші три знаки вказують код синтетичного і аналітичного рахунку 23 «Виробництво»;
- наступні чотири знаки коду: а) від 0100 до 0500 визначають структурні підрозділи, що відповідають за підземні процеси видобутку вугілля; б) шифри

від 0600 до 1100 застосовуються для відображення структурних підрозділів на поверхні шахти;

– останні три розряди виділено для видів робіт (на вугільній шахті їх більше 100). Наприклад, 009 – для виїмки вугілля на крутих пластах. За комплексної автоматизації обліку виділення розрядів за видами робіт відкриває широкі можливості в обліку праці і заробітної плати.

Таблиця 1 – Шифрування (кодування) витрат за процесами виробництва

Код синтетичного (аналітичного) рахунку	Місце роботи		Вид робіт
	Підземні роботи (0100-0500)	Роботи на поверхні (0600-1100)	
231 «Основне виробництво»	0101 «Лава»		009 «Виїмка вугілля комбайнами на крутих пластах»
232 «Допоміжне виробництво»		1010 «Матеріальний склад»	045 «Доставка лісоматеріалів»

Далі встановлено наявність ділянок на шахті, кількість технологічних процесів та дільниць на кожному процесі (таблиця 2).

Таблиця 2 – Процеси і дільниці, що прийнято для розрахунку собівартості

Шифр*	Процеси виробництва	Центр відповідальності
1	2	3
	<i>Підземні роботи</i>	
0100	Очисні роботи	Дільниці очисних робіт
0200	Проведення підготовчих виробок	Дільниці підготовчих робіт
0300	Транспортування вантажів під землею	Дільниця внутрішахтного транспорту, дільниця конвеєрного транспорту, ремонтна бригада внутрішахтного транспорту, служба уклонів і підйомів
0400	Утримання і ремонт виробок	Ремонтно-відновні ділянки
0500	Інші підземні роботи	Дільниця вентиляції і техніки безпеки (вентиляція, дегазація, профілактика підземних пожеж), водовідлив
	<i>Роботи на поверхні</i>	
0600	Транспортування вантажів на поверхні	Підйом, відкатка на поверхні, вугільні склади, завантаження в залізничні вагони
0700	Збагачення і контроль якості	Збагачувальна установка, відділ технічного контролю якості вугілля
0800	Ремонтно-механічне господарство	Електроцех, механічний цех, ремонтно-монтажна дільниця

Продовження таблиці 2

1	2	3
0900	Енергопостачання, зв'язок і т.п. (парокотельня, компресорна, водопостачання, електропідстанція, сигналізація)	Енергомеханічна служба: дільниця автоматизації і технологічного зв'язку, енергодільниця, дільниця ремонту заводського обладнання, дільниця стаціонарного обладнання, дільниця підйомних установок, енергомеханічний цех
1000	Складське господарство	Лісовий склад, матеріальні склади, склади вибухових матеріалів, переробки лісу
1100	Виробничо-господарське обслуговування шахти	Адміністративно-побутовий комбінат, надшахтні будівлі, лампова та ін.

* на основі таблиці 1

У результаті проведення трудомісткої роботи і залучення значної кількості бухгалтерів, економістів та інженерно-технічних працівників (за умов неповної автоматизації обліку) на прикладі вугільної шахти «Україна» побудовано внутрішню форму звітності «Калькуляція собівартості продукції за економічними елементами у розрізі процесів виробництва».

Згідно з таблицею 3, за деякими елементами собівартості окремі види витрат (заробітна плата – резерв на вислугу років; матеріали – транспортно-заготівельні витрати; електроенергія – електроенергія із встановленою мічністю; амортизація – амортизація та всі невиробничі витрати) відносимо до рядка «нерозподілені витрати», оскільки вони мають загальношахтний характер і відображаємо їх в цілому по шахті.

Вважаємо за доцільне, до «Калькуляції собівартості продукції за економічними елементами у розрізі процесів виробництва» додавати розшифровки з розподілу матеріалів і заробітної плати за процесами виробництва.

За умов комплексної автоматизації обліку витрат форму «Калькуляція собівартості продукції за економічними елементами у розрізі процесів виробництва» можливо отримувати за запитом керівництва (день, тиждень). Така форма документа необхідна для керівництва різних рівнів управління з метою збору витрат за економічними елементами в розрізі окремих лав, дільниць, процесів виробництва і по шахті в цілому. Показники розраховуємо на 1 т вугілля (якщо лісові матеріали – 1 м³; детонатори – шт.; газоповітряна суміш – тис. м³) і на всю продукцію. Фактичну собівартість 1 т вугілля визначаємо як співвідношення суми витрат за кожним елементом на кількість видобутого вугілля.

Витрати на допоміжних дільницях не розподіляються за дільницями, оскільки це має умовний характер. Згідно з наданими рекомендаціями вдосконалено форму № 10-П «Звіт про собівартість готової вугільної продукції».

Вважаємо за раціональне, щоб у формі № 10-П «Звіт про собівартість готової вугільної продукції» до розділу 2 «Витрати на готову вугільну продукцію за елементами» (рядок 14 «Повна собівартість») додати рядок 20 «у тому числі витрати на підземні роботи» та 21 «у тому числі витрати на роботи на поверх».

ні». Це дозволить забезпечити інформацією про витрати на кожний процес виробництва не тільки внутрішніх користувачів, але і зовнішніх. Наприклад, Міністерство палива та енергетики.

Дослідженнями встановлено, що найбільшу питому вагу щодо повної собівартості вугільної шахти «Україна» становлять витрати на очисні роботи (23,9%). Витрати на проведення підготовчих виробок (13,7%) і транспортування вантажів під землею (11,95%) також займають значну частину повної собівартості. Витрати на підземні роботи перевищують витрати на поверхневі роботи на 6131,18 грн або 85,13%.

Висновки. Таким чином, простий метод обліку витрат і калькулювання собівартості продукції не дозволяє розрахувати виробничу собівартість за економічними елементами в розрізі процесів виробництва. Він надає інформацію тільки для розрахунку виробничої і повної собівартості за економічними елементами в цілому по вугільній шахті. За попроцесного методу розподіл витрат підвищує аналітичність їхнього обліку і впливає на зміцнення контролю за собівартістю видобутого вугілля.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є впровадження попроцесного методу обліку витрат і калькулювання собівартості вугільної продукції на вугільних шахтах, який потребує комплексної автоматизації обліку витрат.

Список літератури

1. Ефремов И.А. Бухгалтерский учёт в угольной промышленности: учебник для техникумов / И.А. Ефремов, Ю.С. Игумнов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Недра, 1980. – 327 с.
2. Сопко В.В. Учёт затрат и калькуляция себестоимости продукции в промышленности. / В.В. Сопко. – К.: Техника, 1988. – 112 с.
3. Сопко В.В. Бухгалтерський облік у вугільній промисловості / В.В. Сопко, О.І. Шатохіна. – К.: Логос, 2004. – 410 с.
4. Рассулова Н.В. Ефективність застосування методів обліку витрат на підприємствах вугільної промисловості / Н.В. Рассулова, Т.І. Корнєєва // Торгівля і ринок України. – 2010. – Вип. 30, т. 2. – С. 428-435.
5. Тимчасові галузеві методичні рекомендації з обліку витрат на виробництво готової вугільної продукції на шахтах та розрізах: [затвер. Міністерством вугільної промисловості України від 31.01.2008 р. № 48]. – К., 2008.

УДК 336.78

Косова Т.Д., д-р екон. наук, проф. (ДонНУЕТ, Донецьк)

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ Й АНАЛІЗУ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Визначено сутність процентного ризику як об'єкта контролю й аналізу. Систематизовано методи контролю й аналізу процентного ризику: ген, дюра-